

Jaarverslag 2022

**Commissie van Toezicht RIVM
Juni 2023**

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Samenvatting.....	3
1. Inleiding	4
2. Wettelijke taak en werkwijze	5
2.1 Wettelijke taak	5
2.2 Werkwijze	5
2.3 Informatievoorziening.....	6
3. Algemeen	8
3.1 Vergaderingen en contactmomenten.....	8
3.2 Actuele onderwerpen	8
3.3 Algemene indrukken van de Commissie aan de hand van verstrekte overzichten	8
3.4 Bedreigingen van de onafhankelijkheid.....	10
3.5 Kennisbasis RIVM.....	10
3.6 Zelfevaluatie Commissie van Toezicht.....	10
4. Strategisch Programma RIVM (SPR)	11
4.1 Jaarrapportage SPR 2021	11
4.2 SPR 2023-2026.....	11
5. Wetenschappelijke audits	12
5.1 Methodologie	12
5.2 Follow-up audit Medische Technologie	12
5.3 Wetenschappelijke audit Volksgezondheid Toekomst Verkenningen (VTV)	12
5.4 Wetenschappelijke audit COVID-19 data-analyse en modellering	13
5.5 Wetenschappelijke audit centrum Milieukwaliteit.....	14
6. Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit	15
7. Oordeel van de Commissie	16

Samenvatting

De Commissie van Toezicht heeft tot taak het wetenschappelijk niveau en de onafhankelijkheid van het RIVM te bewaken. Zij doet hierover jaarlijks verslag aan de eigenaar, het Ministerie van VWS.

Aan de hand van overzichten van het aantal publicaties van het RIVM in internationale wetenschappelijke tijdschriften constateert de Commissie dat de wetenschappelijke output over de laatste jaren is gestabiliseerd. Verder kan met genoegen worden vastgesteld dat het aantal artikelen in tijdschriften met een zeer hoge impactfactor in 2022 bijzonder hoog was. In dat jaar is het percentage open access publicaties gestegen naar 86,5%. Het RIVM heeft een plan opgesteld om in 2023 de route van 'green open access' integraal op te nemen in het publicatieproces, waardoor naar verwachting het percentage vrij toegankelijke publicaties verder zal stijgen.

In 2022 is het RIVM met een groot aantal onderwerpen in het nieuws is gekomen, waarbij in sommige gevallen kritiek is geuit vanuit wetenschappelijke hoek. De Commissie van Toezicht heeft deze gevallen besproken en meent dat het RIVM in 2022 met kritiek uit de buitenwereld op constructieve en transparante wijze is omgegaan, en dat de kritiek geen afbreuk doet aan het beeld dat de wetenschappelijke kwaliteit van het werk van het RIVM in het algemeen zeer goed is

Om te reflecteren op mogelijke bedreigingen van de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk werk van het RIVM heeft de Commissie van Toezicht in april 2023 twee specifieke casussen besproken die zich in de loop van 2022 hebben voorgedaan. Na bespreking heeft de Commissie van Toezicht vastgesteld dat het RIVM adequaat is omgegaan met deze twee onwenselijke situaties, en dat daardoor de onafhankelijkheid niet in het geding is geweest.

De Commissie heeft in 2022 ook aandacht besteed aan het Strategisch Programma RIVM (SPR). Zo is de jaarrapportage SPR 2021 voor advies voorgelegd aan de Commissie van Toezicht en heeft de Commissie van Toezicht inzage gekregen in de voortgang van de inhoudelijke invulling van het Strategisch Programma RIVM 2023-2026. De Commissie van Toezicht was onder de indruk van het totale programma van activiteiten, zowel qua breedte als qua ambitieniveau.

In 2022 is een externe audit van het RIVM-onderdeel Volksgezondheid Toekomst Verkenningen (VTV) afgerond. Dit auditrapport was erg kritisch, en heeft een aantal belangrijke verbeterpunten geformuleerd op het vlak van de wetenschappelijke kwaliteit, de transparantie en de onafhankelijkheid van de VTV. De Commissie van Toezicht heeft deze punten onderschreven, en zal toezicht houden op de uitvoering van de verbeterplannen die inmiddels door het RIVM zijn opgesteld.

Bij de Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit (VWI) is in 2022 een groter aantal meldingen van mogelijke inbreuken op de wetenschappelijke integriteit binnengekomen dan in voorgaande jaren. Deze meldingen hebben geen wezenlijke problemen aan het licht gebracht, maar de Commissie van Toezicht meent dat de ervaringen van de VWI in 2022 wel illustreren dat het waarborgen van wetenschappelijke onafhankelijkheid voortdurende aandacht behoeft. Gezien het aantal meldingen hoeft aan de bekendheid van de VWI binnen het RIVM in elk geval niet getwijfeld te worden.

De Commissie van Toezicht verklaart dat haar bevindingen in 2022 het beeld van eerdere jaren bevestigen dat het RIVM er in het algemeen goed in slaagt om de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het instituut te waarborgen. Een groot punt van zorg blijft daarbij dat de financiële middelen voor onderhoud en versterking van de wetenschappelijke kennisbasis van het RIVM structureel onvoldoende zijn.

1. Inleiding

In dit jaarverslag doet de Commissie van Toezicht van het RIVM verslag van de bevindingen van haar werkzaamheden in 2022. Op basis van deze bevindingen stelt de Commissie een verklaring op over het wetenschappelijk niveau en de onafhankelijkheid van het RIVM. Haar oordeel rapporteert zij aan de eigenaar van het RIVM, de plaatsvervangend Secretaris-Generaal (pSG) van het Ministerie van VWS.

Zoals ieder jaar heeft de Commissie zich uitgebreid laten informeren over de wetenschappelijke activiteiten van het RIVM en de reacties die deze activiteiten in de buitenwereld hebben opgeroepen. Verder heeft zij zich verdiept in de invulling, uitvoering en evaluatie van het Strategisch Programma RIVM (SPR), en opdracht gegeven voor een aantal externe audits van het wetenschappelijk werk van het RIVM. Tevens neemt zij in haar oordeel de bevindingen van de Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit mee, die rapporteert aan de Commissie van Toezicht.

In de volgende hoofdstukken komen de belangrijkste bevindingen van de Commissie betreffende het jaar 2022 aan de orde. Het volledige Jaarverslag van de Commissie wordt gepubliceerd op de website van het RIVM. Een korte samenvatting van het Jaarverslag van de Commissie wordt opgenomen in de Jaarrapportage RIVM 2022 aan de eigenaar van het RIVM.

2. Wettelijke taak en werkwijze

2.1 Wettelijke taak

De formele positie van de Commissie van Toezicht is vastgelegd in de Wet op het RIVM en de Memorie van Toelichting bij de wetwijziging van maart 2020¹. De Commissie van Toezicht heeft, zoals daarin gesteld, tot taak “het wetenschappelijk niveau en de onafhankelijkheid” van het RIVM te bewaken.

De kern van het werk van de Commissie wordt gevormd door toezicht op en advies over de kwaliteit van het onderzoek van het RIVM, inclusief de daarin door het RIVM gehanteerde kwaliteitssystemen. De Commissie laat daarom, in overleg met de directie van het RIVM, externe audits uitvoeren en is nauw betrokken bij de invulling die het RIVM geeft aan het Strategisch Programma RIVM (SPR). Tevens ziet de Commissie erop toe dat kritiek van wetenschappelijke aard van binnen of buiten het RIVM op correcte wijze wordt afgehandeld. Verder is ook de bewaking van de onafhankelijkheid van het RIVM onderdeel van de taak van de Commissie.

2.2 Werkwijze

De Commissie van Toezicht bestaat uit ten hoogste zeven leden, waaronder de voorzitter. De leden worden benoemd door de minister van VWS, in overeenstemming met de ministers van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Economische Zaken en Klimaat en Infrastructuur en Waterstaat. Daarvan worden twee leden benoemd op voordracht van de KNAW. Er wordt gestreefd naar een diversiteit aan expertisevelden, passend bij de opdrachtenportefeuille van het RIVM. De leden worden benoemd voor een periode van vier jaar en kunnen worden herbenoemd voor eenzelfde periode.

Samenstelling van de Commissie van Toezicht RIVM 2022:	Sinds	Termijn loopt af
Leden benoemd op voordracht van de KNAW:		
Prof. dr. J.P. Mackenbach (voorzitter) (maatschappelijke gezondheidszorg)	01-01-2017	01-01-2025
Prof. dr. A.P. Hardon (medische antropologie)	01-01-2017	01-01-2025
Leden aangewezen door de minister van VWS:		
Prof. dr. J.C. Seidell (voeding en gezondheid)	01-01-2018	01-01-2026
Prof. dr. M. Nielen (veterinaire volksgezondheid)	01-09-2019	01-09-2023
Prof. dr. E.M. Steg (omgevingspsychologie)	01-10-2019	01-10-2023
Prof. dr. F.G.M. Russel (farmacologie en toxicologie)	01-07-2021	01-07-2025
Prof. dr. W.J.M. Spaan (medische microbiologie, virologie)	01-01-2022	01-01-2026

Onder de Commissie ressorteert de Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit van het RIVM. Deze functie werd in 2022 vervuld door prof. dr. H. Eijsackers.

De Commissie van Toezicht vergadert elk jaar vijfmaal; vier reguliere vergaderingen en in principe één thematische vergadering. Tijdsbeslag per vergadering is één dagdeel.

Het secretariaat van de Commissie van Toezicht is belegd bij het RIVM. T.L. Niessen MSc vervulde in 2022 de functie als secretaris van de Commissie van Toezicht.

¹ Wet op het RIVM. Bezocht op <https://wetten.overheid.nl/BWBR0008289/2020-03-19> op 25 januari 2023.

In 2022 heeft de Commissie van Toezicht in samenspraak met de directieraad RIVM besloten om vanaf 2023 met ‘portefeuilles’ te gaan werken, waarbij individuele Commissieleden extra aandacht hebben voor een bepaald RIVM-onderdeel of -werkterrein. Het portefeuillehouderschap dient ertoe de Commissie van Toezicht zich een completer en diepgaander beeld te laten vormen van de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het werk van het RIVM. Op basis van achtergrond en expertise is de volgende portefeuillevindeling vastgesteld:

Centrum Infectieziektebestrijding	prof. dr. M. Nielen prof. dr. W.J.M. Spaan
Volksgezondheid & Zorg	prof. dr. A.P. Hardon prof. dr. J.C. Seidell
Milieu & Veiligheid	prof. dr. E.M. Steg prof. dr. F.G.M. Russel

De voorzitter bewaakt het algehele overzicht en is daarom niet verbonden aan een kennisdomein.

2.3 Informatievoorziening

Om haar taak goed te kunnen vervullen, is het voor de Commissie van belang dat zij goed en tijdig wordt geïnformeerd over de wetenschappelijke activiteiten van het RIVM, en over ontwikkelingen binnen en buiten het RIVM die op de wetenschappelijke positie van het RIVM invloed hebben. De informatievoorziening aan de Commissie bestaat uit de volgende elementen:

- Tijdens iedere vergadering wordt de Commissie door de directie van het RIVM geïnformeerd over actuele ontwikkelingen en de laatste stand van zaken betreffende relevante onderwerpen of thema’s. Dit biedt de Commissie de gelegenheid om kritische vragen te stellen, advies uit te brengen en, indien zij dit wenselijk of noodzakelijk acht, belangrijke onderwerpen te agenderen voor een apart vervolgoverleg of een latere vergadering.
- De agenda van de Commissievergaderingen wordt vastgesteld in overleg tussen de voorzitter en de directie van het RIVM, waarbij ernaar wordt gestreefd alle belangrijke ontwikkelingen de revue te laten passeren. De bespreking wordt doorgaans voorbereid d.m.v. een of meerdere schriftelijke documenten vanuit het RIVM. Elk agendapunt wordt mondeling ingeleid door een directielid of medewerker van het RIVM. In de discussie heeft de Commissie de gelegenheid de directie van het RIVM kritisch te bevragen en/of van advies te voorzien.
- Omdat de opdracht van de Commissie ook het toezicht op de onafhankelijkheid van het RIVM betreft wordt jaarlijks tijdens één van de Commissievergaderingen met senior-onderzoekers van het RIVM stilgestaan bij de vraag of zich in het voorgaande jaar bedreigingen van de onafhankelijkheid hebben voorgedaan, en zo ja hoe het RIVM daarmee is omgegaan. Een dergelijke bespreking, betreffende het kalenderjaar 2022, heeft plaatsgevonden op 20 april 2023 (paragraaf 3.4).
- De Commissie brengt eenmaal per jaar een werkbezoek aan een onderdeel van het RIVM. Doel is om met ‘de werkvloer’ kennis te maken en zich te laten informeren over de praktische uitvoering van het wetenschappelijk werk van het RIVM, evenals mogelijke knelpunten daarin. In 2022 heeft de Commissie van Toezicht de Nationale Rioolwatersurveillance bezocht. In aanvulling op het jaarlijkse werkbezoek kunnen individuele leden van de Commissie op maat gesneden werkbezoeken brengen aan onderdelen van het RIVM die bij hun expertise aansluiten.

- De Commissie heeft in 2022 wekelijks communicatiebulletins en overzichten van publicaties van het RIVM ontvangen. Eenmaal per jaar ontvangt de Commissie het wetenschappelijk jaarverslag, incl. een lijst van de publicaties (paragraaf 3.3) en een samenvatting van de evaluatie door de opdrachtgevers (d.w.z. de diverse Ministeries) van het werk van het RIVM, met een overzicht van onderwerpen waarmee het RIVM in het nieuws is geweest, in het bijzonder wanneer daarbij de wetenschappelijke kwaliteit of onafhankelijkheid van het RIVM ter sprake kwam.

3. Algemeen

3.1 Vergaderingen en contactmomenten

In 2022 heeft de Commissie van Toezicht vijf reguliere vergaderingen gehad. Drie van de vijf bijeenkomsten vonden fysiek plaats.

Daarnaast waren leden van de Commissie betrokken bij bilaterale contacten met verschillende afdelingen van het RIVM in het kader van assessments of voor gevraagde adviezen als reviewers, als ook bij activiteiten van de RIVM Academy.

3.2 Actuele onderwerpen

De Commissie bespreekt tijdens de vergaderingen ook actuele onderwerpen en ontwikkelingen die samenhangen met de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het RIVM.

In dat kader zijn de eerste twee rapporten van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) over de aanpak van de coronacrisis^{2,3} besproken met de directieraad van het RIVM. De Commissie van Toezicht heeft zich hierbij specifiek gericht op onderwerpen die raken aan de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het RIVM. In de eerste twee rapporten van de OVV over de aanpak van de coronacrisis staat naar inzicht van de Commissie van Toezicht geen wezenlijke kritiek op de wetenschappelijke kwaliteit of onafhankelijkheid van het RIVM. Uit de OVV-rapporten blijkt vooral hoe men heeft geworsteld met (het gebrek aan) evidentie, en hoe men onder omstandigheden van weinig wetenschappelijke evidentie toch moest komen tot aanbevelingen over de aanpak van de coronacrisis.

Ook heeft de Commissie van Toezicht met de directieraad van het RIVM gesproken over fouten in de door het RIVM opgestelde top 100-lijst van grootste ammoniakuitstoters door het gebruik van verkeerde emissiefactoren⁴. Onder andere kwam de impactanalyse aan bod, die met ondersteuning van experts van Wageningen University & Research en CBS is uitgevoerd⁵. Omdat inmiddels is besloten tot een extern onderzoek heeft de Commissie afgezien van een eigen evaluatie van dit incident, en zich voorgenomen de resultaten van het externe onderzoek te betrekken bij de in voorbereiding zijnde wetenschappelijke audit van het centrum Milieukwaliteit (paragraaf 5.5). De Commissie van Toezicht zal haar bevindingen in een volgend jaarverslag opnemen.

3.3 Algemene indrukken van de Commissie aan de hand van verstrekte overzichten

Ter verdere beoordeling van de wetenschappelijke kwaliteit van het RIVM heeft de Commissie van Toezicht drie overzichten opgevraagd:

- Analyse wetenschappelijke publicaties en rapporten 2010 – 2022;
- Het overzicht van beoordelingen van RIVM-programma's door Rijksopdrachtgevers over 2022;
- Een overzicht van 'spraakmakende' RIVM-rapporten gepubliceerd in 2022.

Uit de analyse van de wetenschappelijke publicaties en rapporten blijkt dat er in 2022 760 wetenschappelijke publicaties en 150 rapporten zijn verschenen. Hieruit blijkt dat de

² Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2022). Aanpak coronacrisis. Deel 1: tot september 2020.

³ Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2022). Aanpak coronacrisis. Deel 2: september 2020 - juli 2021.

⁴ Kamerstukken II 30 252/35 334, nr. 79 (2022, 1 november) Geraadpleegd via:

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z20712&did=2022D44577

⁵ RIVM. (2022). Impactanalyse top 100 NH₃. Geraadpleegd via: <https://www.rivm.nl/documenten/impactanalyse-top-100-nh3>

wetenschappelijke output de laatste jaren is gestabiliseerd. Van de in 2022 gepubliceerde artikelen is 86,5% in 'open access' verschenen. Het percentage open access is daarmee 10% hoger dan in 2021. Naar aanleiding van eerdere opmerkingen van de Commissie van Toezicht over onvoldoende gebruik door het RIVM van de mogelijkheden van 'green open access' heeft het RIVM een plan opgesteld om in 2023 de groene route te ondersteunen en uit te voeren, en deze route integraal op te nemen in het publicatieproces. RIVM-medewerkers hebben in 2022 bijgedragen aan 64 publicaties in tijdschriften met een impact factor > 20. Het aantal publicaties in tijdschriften met een dergelijke hoge impact factor is in vergelijking met 2021 (19 publicaties) fors toegenomen.

Zoals ieder jaar hebben de Rijksopdrachtgevers ook over 2022 het verloop en de resultaten van de door het RIVM uitgevoerde programma's beoordeeld. In totaal gaat het om 21 programma's die op deze wijze door de opdrachtgevers zijn geëvalueerd, onder meer op inhoudelijke kwaliteit van de producten en bruikbaarheid voor de opdrachtgever. De beoordelingen zijn alle positief (voldoende tot zeer goed) en grotendeels vergelijkbaar met de beoordelingen over 2021. Ze laten zien dat het wetenschappelijk werk van het RIVM goed scoort op het punt van relevantie voor de opdrachtgevers. Wel valt op dat het programma Centrum Infectieziektebestrijding in 2022 "voldoende/goed" scoort, terwijl het oordeel van VWS in 2021 nog "zeer goed" was. Uit de gegeven toelichting blijkt dat de kritiek vanuit VWS vooral de streng aangehouden rolverdeling en onafhankelijke (kennis)positie van het Clb in haar relatie tot VWS betreft. De Commissie van Toezicht constateert dat het Centrum Infectieziektebestrijding er kennelijk goed in slaagt haar onafhankelijke positie te bewaken en acht het van belang dat zij dit blijft doen. Verder betreurt de Commissie van Toezicht het dat een aantal programma's geen evaluatie van ministeriële opdrachtgevers hebben ontvangen.

Het RIVM voorziet de Commissie van Toezicht ten behoeve van het jaarverslag ook van een overzicht van onderwerpen waarmee het RIVM in het nieuws is gekomen, tezamen met een analyse van eventuele kritiek vanuit wetenschappelijke hoek die in de loop van het verslagjaar naar voren is gekomen. Ook in 2022 hebben diverse RIVM-publicaties en rapporten tot discussie geleid. Het ging hierbij om onderwerpen zoals Stikstof, Tata Steel/IJmond, sterftcijfers COVID-19 en uitgestelde zorg. In het algemeen blijkt uit deze berichtgeving naar het oordeel van de Commissie dat het werk van het RIVM niet alleen wetenschappelijk vooraanstaand is, maar ook grote maatschappelijke impact heeft.

De Commissie van Toezicht heeft wel met het RIVM wat uitgebreider stilgestaan bij de wetenschappelijke kritiek op de Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs^{6,7}. Van beide rapporten is een gereviseerde versie verschenen in 2022. Deze rapporten kregen veel aandacht in de media vanwege de verontrustende cijfers, maar er kwam ook vanuit wetenschappelijke kring kritiek vanwege de zeer lage responscijfers. De Commissie meent dat deze kritiek terecht was: in de berichtgeving over het onderzoek had meer aandacht moeten worden besteed aan de beperkingen van dit vragenlijstonderzoek. Met het RIVM is besproken dat in de toekomst grotere zorgvuldigheid vereist is bij de communicatie van resultaten van vragenlijstonderzoek, niet alleen in de hoofdtekst van het rapport maar ook in de samenvatting en het persbericht.

De Commissie van Toezicht meent dat het RIVM in 2022 met kritiek uit de buitenwereld op constructieve en transparante wijze is omgegaan, en dat de kritiek geen afbreuk doet aan het beeld dat de wetenschappelijke kwaliteit van het werk van het RIVM in het algemeen zeer goed is.

⁶ Dopmeijer, J. M., Nuijen, J., Busch, M. C. M., Tak, N. I., & Verweij, A. (2021). Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs. *Deelrapport I. Mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs.*

⁷ Dopmeijer, J. M., Nuijen, J., Busch, M., Tak, N., & van Hasselt, N. (2021). Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs. *Deelrapport II. Middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs.*

3.4 Bedreigingen van de onafhankelijkheid

In 2022 is door de Commissie van Toezicht en de directieraad van het RIVM uitgebreid gereflecteerd op de rollen en verantwoordelijkheden van het RIVM. Hierbij ging het onder meer om de vraag in hoeverre het RIVM voldoende onafhankelijk kan optreden bij de keuze van nieuwe onderzoeksthema's. Formeel is de onafhankelijkheid geformuleerd in termen van *hoe* het RIVM het werk doet, en *hoe* ze daarover rapporteert. Onafhankelijkheid in *wat* het RIVM doet is formeel gezien beperkt, aangezien het RIVM voor meer dan 95% in opdracht werkt. In de praktijk heeft het RIVM echter wel degelijk ook invloed heeft op *wat* het instituut onderzoekt, namelijk door middel van vraagarticulatie bij de opdrachtgevers. Bovendien is er binnen het ene domein binnen de opdrachten meer ruimte om het *wat* te bepalen dan in het andere domein.

Om te reflecteren op mogelijke bedreigingen van de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk werk van het RIVM heeft de Commissie van Toezicht in april 2023 twee specifieke casussen besproken die zich in de loop van 2022 hebben voorgedaan, één uit de sector Milieu en Veiligheid en één uit het Centrum Infectieziektebestrijding. In het eerste geval ging het om een poging van een opdrachtgever om de rapportage over het onderzoek te beïnvloeden, in het tweede geval om bemoeienis vanuit politieke kring. Na uitgebreide bespreking heeft de Commissie van Toezicht vastgesteld dat het RIVM adequaat is omgegaan met deze twee onwenselijke situaties, en dat daardoor de onafhankelijkheid niet in het geding is geweest.

3.5 Kennisbasis RIVM

De Commissie van Toezicht van het RIVM maakt zich al geruime tijd zorgen over de ontoereikende financiële middelen voor de wetenschappelijke kennisbasis van het RIVM. Als gevolg van de agentschapsstructuur en het accent op opdrachtfinanciering is onvoldoende financiering beschikbaar voor ontwikkeling en onderhoud van die wetenschappelijke kennisbasis, in de zin van onderhoud, vernieuwing, transparantie en ontwikkeling van het kennisinstrumentarium, van mogelijkheden tot participatie in wetenschappelijke consortia en andere samenwerkingsverbanden, en van eigen programmering van wetenschappelijk onderzoek.

In 2022 is op dit onderwerp wel enige, maar nog niet voldoende voortgang gemaakt. Voor versterking van de kennisbasis heeft het Onderwijs en Wetenschapsfonds (Ministerie van OCW) financiering van 3,5 miljoen euro per jaar beschikbaar gesteld, waarmee het RIVM voor de komende 7 jaar aan Europese samenwerkingen kan deelnemen. Dit is een welkome versterking, maar de Commissie van Toezicht meent dat voor onderhoud, vernieuwing, transparantie en ontwikkeling van het kennisinstrumentarium en eigen programmering van wetenschappelijk onderzoek meer basisfinanciering noodzakelijk is.

3.6 Zelfevaluatie Commissie van Toezicht

Ter toetsing van het eigen functioneren heeft de Commissie van Toezicht van het RIVM in 2022 een zelfevaluatie uitgevoerd. Eén van de conclusies hieruit was om met 'portefeuilles' te gaan werken, waarbij individuele Commissieleden extra aandacht hebben voor een bepaald RIVM-onderdeel of -werkkerrein. De portefeuilleverdeling staat beschreven in paragraaf 2.2. Portefeuillehouders brengen (minimaal) eens per twee jaar een werkbezoek aan het desbetreffende kennisdomein en daaronder vallende activiteiten of werkkerreinen. Portefeuillehouders hebben ook een jaarlijks terugkerend overleg met de domeindirecteur van het desbetreffende kennisdomein, waarin wordt gesproken over ontwikkelingen binnen het domein en de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het onderzoek.

4. Strategisch Programma RIVM (SPR)

Het RIVM heeft de beschikking over een budget voor wetenschappelijke innovatie, het Strategisch Programma RIVM (SPR). Dit budget is gericht op de continuïteit van de RIVM-taken op de langere termijn, en specifiek bedoeld om “voorbereid te zijn op de vragen van morgen”. Daarvoor is het noodzakelijk de (internationale) wetenschappelijke positie van het RIVM te behouden en versterken, inclusief de daarvoor benodigde nieuwe onderzoeksmethoden en -technieken.

De Commissie van Toezicht RIVM is nauw betrokken bij de invulling die het RIVM geeft aan strategisch onderzoek. Zij wordt geïnformeerd over de inrichting en resultaten van het Strategisch Programma RIVM (SPR) en adviseert de Directeur-generaal van het RIVM over:

1. de inhoudelijke kaders (speerpunten) die leidend zijn voor de keuze van projecten;
2. de toetsingsmethodiek van resultaten van het SPR;
3. de evaluatie van de resultaten van SPR-projecten.

4.1 Jaarrapportage SPR 2021

In april 2022 is de jaarrapportage SPR 2021 voor advies voorgelegd aan de Commissie van Toezicht. De jaarrapportage SPR over 2021 betreft een inhoudelijke retrospectieve verantwoordingsrapportage, met een reflectie op de resultaten die in 2021 zijn bereikt en een vooruitblik op de tweede fase van SPR.

De Commissie van Toezicht heeft eerder zorgen geuit over de looptijd van projecten, met name omdat veel projecten gekoppeld zijn aan promotietrajecten. Deze zorgen zijn nu weggenomen omdat nieuwe projecten die in 2022 met promovendi starten een verlenging van de doorlooptijd verkrijgen tot 2025/2026.

De Commissie van Toezicht heeft verder geadviseerd om opbouw van expertise op het gebied van kwalitatieve onderzoeksmethodologie mee te nemen in het SPR. Ook adviseerde de Commissie van Toezicht middels het SPR duurzame relaties op te bouwen met academische groepen.

4.2 SPR 2023-2026

Het SPR kent een cyclus van 4 jaar. Dit betekent dat voorafgaand aan elke nieuwe SPR-cyclus bekeken wordt welke wetenschappelijke en maatschappelijke ontwikkelingen spelen om de toekomstige maatschappelijke vraagstukken op een zo valide mogelijke manier met de nieuwste wetenschappelijke methoden en technieken te kunnen beantwoorden. De primaire insteek van SPR 2023-2026 is wetenschappelijk-methodologische vernieuwing. Een interdisciplinaire aanpak is een van de voorwaarden voor indiening van voorstellen voor dit programma.

De Commissie van Toezicht heeft in de oktobervergadering van 2022 inzage gekregen in de voortgang van de inhoudelijke invulling van het Strategisch Programma RIVM 2023-2026, en kennisgenomen van de samenvattingen van de 17 ingediende projectoffertes. De Commissie van Toezicht was onder de indruk van het totale programma van activiteiten, zowel qua breedte als qua ambitieniveau.

5. Wetenschappelijke audits

5.1 Methodologie

Wetenschappelijke audits van onderdelen van het RIVM vormen een belangrijk instrument voor de Commissie van Toezicht bij de uitvoering van haar taak. De Commissie is in dezen opdrachtgever. Zij stelt de doelstelling en de samenstelling van de auditcommissie vast, begeleidt de voorbereiding van de audit en evalueert het verslag en bijbehorende reactie van het RIVM. Tevens beoordeelt de Commissie na verloop van tijd de acties die zijn uitgevoerd naar aanleiding van de audit. De Commissie hanteert bij de audits in principe het door de KNAW, NWO en VSNU/UNL vastgestelde *Strategy Evaluation Protocol (SEP) 2021-2027*⁸.

Bij wetenschappelijke audits die in het verleden zijn uitgevoerd, is echter gebleken dat niet alle beoordelingscriteria uit het SEP van toepassing zijn op het werk van het RIVM. Daarom is in 2016 een Leidraad ontwikkeld die beter toepasbaar is voor de evaluatie van de verschillende typen wetenschappelijk werk bij het RIVM. Op verzoek van de Commissie is deze Leidraad voor evaluaties bij het RIVM in 2021 geactualiseerd. Daarin zijn de inzichten van het nieuwe SEP (2021-2027) verwerkt en is de tekst uitgebreid n.a.v. bevindingen van twee recente audits straling en medische technologie. Het evaluatie-framework en de criteria zijn ook aangepast op basis van het SEP 2021-2027. Nieuw zijn *Openness and integrity*, *Open science* en *Human resources*.

De algemene doelstelling van een audit is de beoordeling van de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van de activiteiten van het RIVM op een bepaald terrein door een internationale groep van deskundigen. Naast de wetenschappelijke kwaliteit vraagt de Commissie nadrukkelijk om ook de maatschappelijke relevantie in ogenschouw te nemen.

De (inter)nationale audit-commissie van deskundigen onder extern voorzitterschap wordt ondersteund door een externe secretaris. Eén of twee leden van de Commissie, die per toerbeurt worden aangewezen (afhankelijk van het onderwerp van de evaluatie), vormen de liaison die de richting en voortgang van het proces bewaakt en begeleidt.

5.2 Follow-up audit Medische Technologie

In 2021 is de wetenschappelijke audit Medische Technologie uitgevoerd. Scope van de audit betrof het gehele expertiseveld medische technologie binnen het Centrum Gezondheidsbescherming (GZB). In december 2022 is de Commissie geïnformeerd over de status van de opvolging van de aanbevelingen uit het auditrapport. De opvolging omvat onder andere een visie- en strategietraject en reorganisatie van centrum GZB, waarbij Medische Technologie mogelijk een eigen afdeling wordt.

5.3 Wetenschappelijke audit Volksgezondheid Toekomst Verkenningen (VTV)

De Commissie van Toezicht heeft in 2021 besloten een wetenschappelijke audit te laten uitvoeren met betrekking tot de Volksgezondheid Toekomst Verkenning (VTV). Deze audit heeft in 2022 plaatsgevonden, en heeft geleid tot nogal kritische conclusies.

De auditcommissie beoordeelde de wetenschappelijke kwaliteit van de meest recente VTV-activiteiten (VTV-2018 en corona-VTV-2020) als wisselend, met enkele componenten van uitstekende kwaliteit en andere van onbevredigend wetenschappelijk niveau. Het kwantitatieve werk binnen de VTV heeft een uitstekende academische reputatie en is wetenschappelijk

⁸ https://www.nwo.nl/sites/nwo/files/documents/SEP_2021-2027.pdf

verantwoord. Het kwalitatieve werk staat echter volgens de auditcommissie in de kinderschoenen, omdat niet optimaal gebruik wordt gemaakt van de geavanceerdere kwalitatieve methoden die beschikbaar zijn.

De auditcommissie beoordeelde de onafhankelijkheid van de VTV ten opzichte van de opdrachtgever, het ministerie van VWS, als voldoende, maar heeft ook op dit punt enkele kritische opmerkingen gemaakt. Onafhankelijkheid houdt in de ogen van de auditcommissie ook in dat het RIVM zich niet laat leiden door commerciële, politieke of wetenschappelijke belangen van individuele VTV-teamleden, stakeholders en andere betrokken deelnemers. Op dit moment is deze vorm van onafhankelijkheid niet structureel ingebed in het VTV-proces, hoewel de commissie geen direct bewijs vond dat de onafhankelijkheid hierdoor in het gedrang kwam.

Een derde kritische kanttekening betrof de relatie met het beleid. Ondanks enkele duidelijke voorbeelden van de bijdrage van de VTV aan de besluitvorming op het gebied van de volksgezondheid door de rijksoverheid, had de auditcommissie de indruk dat het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport moeilijkheden ondervindt om de VTV optimaal te benutten.

Om de onderzoekskwaliteit, onafhankelijkheid, en maatschappelijke impact van de VTV in de toekomst te verbeteren formuleerde de auditcommissie acht strategische aanbevelingen, namelijk:

1. Ontwikkel een toekomstige wetenschappelijke strategie met betrekking tot toekomstverkenningen in de volksgezondheid.
2. Word actiever in het bredere veld van 'foresight studies'.
3. Investeer in transparantie en vindbaarheid van de VTV-methodiek en procesdetails.
4. Ga duurzame lange-termijn samenwerkingen aan met academische onderzoeksgroepen.
5. Uitbreiden en verbeteren van de methodologische strengheid van kwalitatief onderzoek binnen de VTV, waaronder het stakeholderbetrokkenheidsproces.
6. Heroverweeg de communicatie over de VTV-berichten.
7. Betrek meer kritische meningen in de verschillende adviesraden en in het VTV-proces en doe dit op een gestructureerde, transparante en traceerbare manier.
8. Vergroot de impact van de VTV in Nederlandse gemeenten en regio's.

In reactie op het auditrapport heeft het RIVM aangegeven de volgende maatregelen te nemen. Het RIVM zet in op: 1) het verbeteren van de kwalitatieve onderzoeksmethoden, waaronder o.a. de inzet van stakeholderconsultaties en de burgerraad; 2) het verstevigen van de samenwerking met nationale en internationale kenniscentra, waaronder ook specifiek andere toekomstverkenningeninstituten, 3) het verbeteren van het externe review-proces en 4) het verbeteren van de transparantie en vindbaarheid van processen en methodes. Daarnaast zal in de strategie aandacht zijn voor het verbeteren van de landelijke en lokale bruikbaarheid van de VTV.

De Commissie van Toezicht meent dat het auditrapport een helder maar ook bijzonder kritisch beeld heeft gegeven van de onafhankelijkheid en wetenschappelijke kwaliteit van de VTV, en aanleiding moet zijn voor een aantal grondige verbeteringen.

5.4 Wetenschappelijke audit COVID-19 data-analyse en modellering

De Commissie van Toezicht heeft in 2022 besloten een extra wetenschappelijke audit uit te laten voeren naar de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het werk van het RIVM op het gebied van COVID-19 data-analyse en modellering. Aanleiding hiervoor is de evidente behoefte aan een evaluatie van dit werk, gezien de enorme impact die deze RIVM-activiteiten op de aanpak van de coronacrisis en daarmee op de Nederlandse samenleving hebben gehad.

De reikwijdte van deze audit betreft de COVID-19 data-analyse en modellering voor beleidsadviesing in Nederland, met name gericht op adviesing aan het ministerie van VWS, het Outbreak Management Team en de Gezondheidsraad. Het onderzoek heeft betrekking op de werkzaamheden van het RIVM van 1 januari 2020 tot 1 juni 2022. Het auditrapport wordt in 2023 verwacht.

5.5 Wetenschappelijke audit centrum Milieukwaliteit

De Commissie van Toezicht heeft in 2022 besloten een reguliere wetenschappelijke audit te laten uitvoeren van het centrum Milieukwaliteit van het RIVM. Deze audit heeft een brede scope (d.w.z. is niet toegespitst op een bepaald inhoudelijk afgegrensd onderwerp, maar omvat een groter organisatieonderdeel). In 2023 worden voorbereidingen voor de audit getroffen. Het auditrapport wordt verwacht in 2024.

6. Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit

De Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit (VWI) voor het RIVM rapporteert, zoals is vastgelegd in de notitie Klachtenregeling en Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit RIVM⁹, aan de Commissie van Toezicht. Deze neemt in haar oordeel over het wetenschappelijk niveau en onafhankelijkheid van het RIVM de bevindingen van de VWI mee.

Uit het jaarverslag van de VWI komt naar voren dat de VWI in 2022 zich met 8 meldingen over mogelijke inbreuk op de wetenschappelijke integriteit heeft beziggehouden, waarvan twee al in 2021 aan de VWI waren gemeld. In een enkel geval is de VWI tot nadere verifiëring van de klachten overgegaan. Dit betrof een mogelijke inmenging van de opdrachtgever (het ministerie van VWS) in een analyse en rapportage van het RIVM ten tijde van de coronacrisis. De VWI heeft de gang van zaken samen met de voorzitter van de Commissie van Toezicht met de RIVM-leiding besproken, waarna zowel de voorzitter als de DG van het RIVM de betreffende situatie met het ministerie van VWS hebben besproken. Naar het oordeel van de VWI en de Commissie van Toezicht is deze casus daarmee op een bevredigende wijze, en met leerpunten voor alle betrokkenen, afgewikkeld.

Alle verdere gevallen konden, na advisering door de VWI, voor de melders op een bevredigende wijze worden opgelost, waarbij naar het oordeel van de Commissie van Toezicht geen wezenlijke problemen aan het licht zijn gekomen.

De VWI en prof. dr. Seidell, lid van de Commissie, hebben in 2022 meegewerkt aan de Masterclass Wetenschappelijke Integriteit die voor medewerkers van het RIVM georganiseerd wordt om bewustwording van de verschillende aspecten van wetenschappelijke integriteit te bevorderen.

De Commissie van Toezicht meent dat de ervaringen van de VWI in 2022 nog eens illustreren dat het waarborgen van wetenschappelijke onafhankelijkheid voortdurende aandacht behoeft. Gezien het aantal meldingen hoeft aan de bekendheid van de VWI binnen het RIVM niet getwijfeld te worden.

⁹ Klachtenregeling en Vertrouwenspersoon Wetenschappelijke Integriteit RIVM (2019).

7. Oordeel van de Commissie

De Commissie van Toezicht komt ook over 2022 tot een positief oordeel over de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het RIVM. Zij baseert dat oordeel op een scala aan observaties: de verstrekte overzichten van publicaties en beoordelingen door rijksopdrachtgevers, de voortgang in het Strategisch Programma RIVM, de resultaten van de uitgevoerde audits, en ook op de wijze waarop het RIVM is omgegaan met wetenschappelijke kritiek en met bedreigingen van de onafhankelijkheid.

De Commissie van Toezicht verklaart daarom dat haar bevindingen in 2022 het beeld van eerdere jaren bevestigen dat het RIVM er in het algemeen goed in slaagt om de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van het instituut te waarborgen. Helaas moet zij echter ook opnieuw haar zorg uitspreken over de ontoereikende financiële middelen voor de wetenschappelijke kennisbasis van het RIVM. De Commissie van Toezicht meent dat meer basisfinanciering noodzakelijk is om de wetenschappelijke kwaliteit te kunnen borgen er vernieuwing in de toekomst te kunnen realiseren.